

(əvvəli ötən sayımızda)

Dünyanın qədim mədəniyyətinin toplandığı ikinci mərkəz Xəzərin qərb sahilindən başlayaraq qərbe doğru Kür-Araz ovalıqları, Qızılızən çayı ovalıqları və Urmıya gölü ətrafinı əhatə edir. Bu mədəniyyətin yaradma və varolma tarixi e.q. VII-II minilliklərə dayanır.

Tarixi baxımdan Sumer qədim mədəniyyətin üçüncü mərhələsini əhatə edir. Bu mədəniyyət Dacle və Fəratın hövzəsi, Patağ (Zaqros)dağlarının ətəklərindən Ərəbistan yarımadasının şimal-şərqində olan ərazini əhatə edir və e.q. IV-II minilliklərə bağlıdır. Bütün bu mədəniyyətlər varislik əlaqələrinə malikdirlər. Elçibəyin gəldiyi nəticə bundan ibarətdir ki, Azerbaycan ilkin olan Turan mədəniyyətinin davamı və üçüncü olan Sumer mədəniyyətinin özüldür və hər iki mədəniyyət üçün bağlayıcı məntəqə rolunu oynayır. Elçibəy qədim tarixin araşdırılmasında belə bir yekun nəticəyə gəlir ki, "Tarix Sumerdən başlayır" deyimi "Tarix Turandan başlayır" deyimi ilə əvəz olunmalıdır. (Ebülfüz Elçibey, 2007, Səh. 16-17)

Ə. Elçibeyin dönyanın qədim tarixi və o cümlədən Sumer tarixi haqqında irəli sürdüyü elmi tezisləronun özündən əvvəlki görkəmli tarixçi və assuroloqların əsərlərində də öz təsdiqini tapmışdır.

Sumerlerin turanlı mənşeyə malik olmaları və Mərkəzi Asiyadan köçərək Mesopotamiyadəyerləşdikləri haqqındaki nəzəriyyə elmi baxımdan daha inandırıcı və qəbul ediləndir.

İtalyan mənşəli amerikalı arxeoloq Rafael Pumpelli İndiki Türkmenistanda apardığı arxeoloji qazıntılar zamanı aşkar etdiyi artefaktlara və elmi dəlil-lərə əsaslanaraq Sumer mədəniyyətinin kökünün Anau mədəniyyətinin təşkil etdiyini sübut etmişdir. Bəşər uyqarlığının əsası 10 min-9 min il önce Anauda qoyulmuşdur. Əkinçiliyin, sənetkarlığın və heyvanların əhliləşdirilməsinin əsası Anauda qoyulararaq inkişaf etdirildiyi bir dövrde yer kürəsinin digər ərazilərində insanlar hələ ibtidai ovçuluq və yiğiciliğin həkim olduğu ibtidai icma quruluşu dövrünü yaşamaqda davam edirdilər. Anau arxeoloji mədəniyyətini dərindən araşdırıb onu dünya elminə tanınan İtalyalı arxeoloq Pumpellinin gəldiyi qənaətə görə Sumer mədəniyyətinin kökü Anauya bağlıdır. Anauda askar edilmiş və üzərində

Dünya tarixinin *Turan dövrü*

mixi işaretli yazıya benzeyen
möhürün tapılması onun mixi
yazının ilk variantı ola biləcəyi
haqqında fikirlər doğurmusdur".
(Pumpelly B. 1908.)

Anauda yüksek ekinçilik mədəniyyətinin mövcud olması ilə yanaşı heyvanların əhliləşdiril-

A detailed black and white illustration of a warrior in traditional East Asian armor, possibly a samurai or general. The warrior is shown from the waist up, wearing a helmet with a plume and a face guard, and a chest plate with a circular emblem. He holds a long, curved sword (tachi) with both hands, the tip pointing downwards. His armor consists of large, overlapping scales on the torso and shoulder guards. In the background, other figures in similar armor are visible, some holding spears, suggesting a battlefield or a group of soldiers. The style is realistic with strong shading.

məsi və bəslənməsi və evcil
heyvandarlıq təsərrüfatının inki-
şafı sumerlərin öz ilkin vətənlə-
ri olan Anau və ətraf bölgələrdə
oturaq həyat tərzinə malik həyat
sürdüklərini sübut edir. Sumer-
lər ikinci vətənləri olan Mesopo-
tamiyada daəkingilik, sənətkar-
lıq və ev heyvandarlığına əsas-
lanan oturaq təssərūfat fəaliy-
yəti ilə məşğul olmuşlar.

Görkəmli ingilis assuroloq tarixçisi Leonard King sumerlə-

rin mənşəyi haqqında yazar: "In-diki dövrə qədər biz sumerlərin mənşəyi haqqında yalnız onların özləri haqqında verdikləri məlu-matlar əsasında fikir yürüdür-dük. Lakin Türkistanda aparılan araşdırılmaların nəticəsi bizə əminliklə söyləməyə imkan verir ki, sumerlərin ilkin vətənini Ba-bil düzənliklərindən doğudakı dağların arxasında axtarmaq la-zimdir. İtalyan arxeoloqu Pum-pellinin Aşqabad yaxınlığındakı Anau da apardığı arxeoloji da-

Ələsgər
Siyablı

Türk dünyasının görkemli ta
rixçilərindən olan Reha Oğuz
Türkkan Sumerləri, Subarları və
Elamları Ön Türkler (proto türk-
) adlandıraq onların ana yurdu
və dünyaya yayılma prosesini
tarixi dəlillərə əsasən mənTİq
ardıcılıqlı aydınlıq getirərək ya
zıldı: "Ön türklər doğum yerlər
olan Aral-Balkşa gölləri arasın-
dakı yurdlarını tərk edib bir ne
çə yüz il Maveraünnəhrda, Cey-
hun və Seyhun çayları arasında
və Anauda məskunlaşdıqdan
sonra Zaqros dağları yoluyla
güneyə yenmiş, yenə də Fərat
və Dəclənin iki çayı arası olan
Mesopotamiyada, e.q. 4000-c
ildə Subarların timsalında məs-
kunlaşmışlar. Onların Elam qolu
isə daha doğuda körfəz bölgə-

(Reha Oğuz Türkkan. Türkler, cilt1, 2002, Səh. 600)

Görkəmli türk bilim adamı Yusif Ziya Özər dövrünün arxeoloji, linqvistik və etnoloji dəlillərinə əsaslanaraq Mərkəzi Asiyadanın bəşər mədəniyyətinin ilk beşiyi olduğu haqqında tezis irəli sürmüştür. Anauda, Honanda və Kansuda aşkar edilən arxeoloji abidələrin tədqiqi göstərir ki, neolit dövrünün daş mədəniyyəti Sibirdə və Orta Asiyada meydana çıxmış və inkişaf nəticəsində metal mədəniyyəti nəçərərək bütün dünyaya yayılmışdır. Yusif Ziya dəmir dövrünün metal mədəniyyətinin Elamda təşəkkül taparaq Elam mədəniyyətinin çiçəklənməsi nəticəsində yayılan qolları kimi təqdim etməyi doğruhesab etmir. Orta Asiyadakı Sumerkəndin (Səmərqənd) coğrafi və tarixi abidələri onun sumer xalqının təşəkkül taplığı və yayıldığı mərkəz olduğunu sübut edir. Sumerkəndlilərin elamlılarla və sumerlilərlə eyni irqə mənsublu-

ğu heç bir şübhə doğurmur, ona görə ki, müasir dövər qədər də hər iki xalq eyni tayfa birliyi olan Sumer adlarını daşımaqdalar. (Yusif Ziya Özer, 1932, Səh. 6)

Asyanın quzeyini və Avropanı əhatə edən buzların əriməsi Sibirin cənubunda 10 min və daha çox illər ərzində məskunlaşaraq inkişaf etmiş və artıb çıxalmış türklərə dünyanın qapısını açmışdır. Bu hadisə öz mədəni inkişaflarının yüksək səviyyəsinə nail olmuş Turanlıların güneyə və qərbə doğru köçlərinə şərait yaradaraq malik olduları ilkin mədəniyyəti bütün dünyaya yaymağa imkan yaratmışdır. Çində, Hindistanda, Babilde, Misirdə və Aralıq dənizi hövzəsindəki mədəniyyətlərin eyni tarixi dövrə meydana çıxıb oxşar cəhetlərə malik olmalarının səbəbi onların vahid Turanı kökə malik olmalarındadır. (Y.Z.Özer, 1932, Səh. 536)

Bilim adamları belə bir ümumi fikrə malikdirlər ki, Sumer, Elam, Misir və Hittit mədəniyyətləri ümumi mənşəyə malikdirlər. Qara dənizin quzeyindəki mədəniyyət də qədim Sumer-elam mədəniyyətinin davamıdır. Büttün bu mədəniyyətləri neolit dövrünün başlanğıcında yüksək mədəniyyətin ikişafına nail olmuş xalq özü ilə getirmişdir. Bu yüksək mədəniyyət zirvəsinə çatmış xalqın Orta Asiyadan gəlmiş olduqları Suzda, Hindistanda və Pumpellinin Türkistan-dakı Anauda apardığı arxeoloji qazıntılar nəticəsində sübut olunmuşdur. Andersonun Çinin quzeyində arxeoloji qazıntınlarda aşkar etdiyi medəniyyət abidələrinin sumer abidəleri ilə eyniyyət təşkil etməsi o mədəniyyətin yaradıcıları olan Türklərin həmin dövrədə Çinə Orta Asiya-dan getdiyini göstərir.

*dəniyyətin ilkin mərkəzinin Orta
Asiya olduğunu göstərir. (Yusif
Ziya Özer, 1932, Səh. 532)*

(ardı gələn sayıımızda)